

(PLECS)

D'HISTÒRIA LOCAL

142

Directors: Ramon Arnabat,
Josep Santesmes
Compaginació: Natàlia Báscones
Disseny: Canseixanta
Tria de novetats: Pineda Vaquer
Dipòsit legal: B. 47.520-76
ISSN 1130-5150

CONTINGUTS

EDITORIAL: Memòria personal,...	1
TEMES 1: Les memòries personals...	2
TEMES 2: La descoberta de la ...	5
TEMES 3: La memòria personal ...	8
PATRIMONI: Portal Arxiu de la...	11
RESSENYES	12
TRIA DE NOVETATS	14
NOTICIARI	16

OSCAR JANÉ. Universitat Autònoma de Barcelona

MEMÒRIA PERSONAL, MEMÒRIA D'UN PAÍS

Les memòries, les autobiografies i tot allò que parla del «jo» han estat sempre una lectura privilegiada de la societat. En part perquè els lectors s'hi troben reflectits i, per altra banda, per pura curiositat. Des de fa anys

són moltes les memòries que s'escriuen i fins i tot veuen la llum per explicar, des d'un punt de vista subjectiu, allò viscut per l'autor o en el si d'un grup concret de persones. Polítics, metges, economistes i altres membres il·lustres de la vida pública d'ara o de fa anys han sotmès les seves vivències a la mirada dels conciutadans. Ara bé, la societat catalana, des del Rosselló fins al País Valencià o les Balears, gaudeix d'un notori reconeixement europeu gràcies a la tradicional escriptura de memòries i dietaris. Si bé cal distingir entre els records projectats cap al passat i els escrits que relaten el dia a dia quotidià, els nostres territoris sobresurten per la quantitat i qualitat de material d'aquest gènere.

Per simplificar, parlem de memòries personals. Són les que es conserven en diversos tipus de documents (memòries, autobiografies, dietaris...) i aporten dades familiars, patrimonials, comptables, agronòmiques, literàries i històriques, entre altres. Es troben, per exemple, en arxius personals i patrimonials o en cases particulars. Les àrees on es coneix una concentració d'aquest tipus de documentació es relacionen amb la ciutat per una banda i amb el món pagès per l'altra, en relació estreta amb el mas o

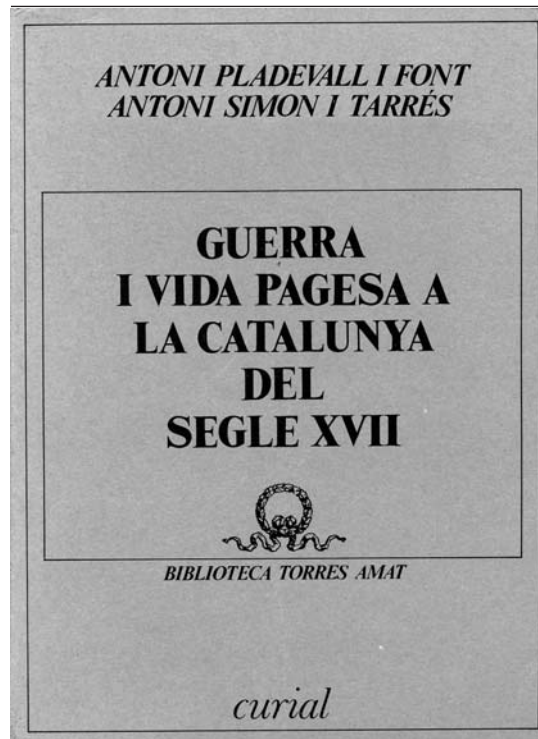
la casa pirinenca, i fins i tot amb els espais de control monàstic. Aquesta situació ha portat a pensar que existeix una estreta relació entre el sistema tradicional de la Catalunya Vella i la proliferació de memòries fins al final de l'època moderna. Tot

plegat aporta una informació que, ben inventariada, catalogada i tractada, pot donar dades de gran valor sobre la història col·lectiva del país, la història política o la història de les identitats. En aquest sentit, el pes dels centres d'estudis locals ha estat, és i ha de ser fonamental per seguir localitzant, inventariant i donant projecció a aquest tipus de documentació, per mitjà de publicacions i també afegint-lo a les bases de dades corresponents.

Aquest tipus de recerca es troba en puixança a Europa, i Catalunya és un dels territoris coneguts amb una major riquesa documental, després d'Itàlia. Aquest número de *Plecs* pretén, doncs, fer emergir la necessitat d'un «arxiu de la memòria personal» català, amb visions que van des de l'època moderna fins a la contemporània, passant per la natura literària dels textos. Al mateix temps, es fa visible la feina de diverses entitats per agrupar els fons territorials amb la voluntat

d'aconseguir una projecció nacional i internacional de la història del país mitjançant aquestes fonts personals i locals. ■

Portada del llibre *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII* d'Antoni Pladevall i Antoni Simon, publicat l'any 1986 per Curial.

temes-1)

NARCÍS FIGUERAS. Universitat Oberta de Catalunya

EULALIA MIRALLES. Universitat Oberta de Catalunya; Universitat de Girona. ILCC

LES MEMÒRIES PERSONALS: ENTRE LA HISTÒRIA I LA LITERATURA

El nostre concepte de «literatura» es veu avui dia fortament condicionat per la noció de «ficció» o «imaginació» que s'imposà gradualment i culminà amb el Romanticisme. S'ha de tenir en compte, però, que el concepte en si mateix és –com tot– «històric», sotmès a evolucions rellevants. Pel que fa als inicis de l'època moderna, més aviat designà el conjunt de la producció escrita (erudició, ciència, *bones lletres*...) a càrrec dels qui posseïen l'escriptura i el coneixement humà sobre el món i la vida. D'altra banda, també és cert que tota forma de «posar per escrit» comparteix estratègies similars (justificació, persuasió...) i que, en part, una certa «ficcionalització» és present en tot escrit, fins i tot en aquell que voldria fer-nos creure que ens mostra la realitat «tal com és», bé presentada com a «ciència» o bé com a «experiència viscuda».¹

Així doncs, els records i les vivències personals i col·lectives, així que passen pel sedàs de la lletra, esdevenen «literatura» i, alhora, «testimoni de la història», en el doble sentit que testimonien sobre una realitat viscuda i la percepció que en tingueren els autors (o el paper que hi van fer) i, alhora, sobre les pràctiques d'escriptura i les condicions que les fan possibles (accés a l'alfabetització i a models d'escriptura, funcions que exerceixen i que les fan emergir...) pròpies d'un moment concret.²

L'home ha tingut sempre la necessitat de deixar memòria per escrit, des de l'antiguitat, i ho ha fet valent-se de tots els gèneres literaris però especialment del que podem anomenar «literatura memorialística» o simplement «memorialística». És cert que sempre hi ha hagut exemples de literatura centrada en experiències i opinions personals (les *Confessions* de sant Agustí, per exemple, del segle IV-V, o els *Assaigs* de Montaigne, del segle XVI) i que a partir de la segona meitat del segle XIX les memòries esdevingueren un gènere literari definit. Abans d'aquesta data, el que hom troba més habitualment són escrits privats, literatura feta (tret de casos excepcionals) per a un cercle reduït de familiars i amics i que no pensa a superar l'esfera íntima. Però des de fa uns quants anys aquests escrits han anat veient la llum, sobretot gràcies a la feina de recuperació d'historiadors i filòlegs.

Ara bé, resulta complex delimitar el gènere (que antigament no existia com a tal); es tracta de textos híbrids, que la seva singularitat i individualitat fan irrepetibles, però alhora pre-

senten trets comuns. És per això que hom n'ha establert una classificació i ha posat de relleu la utilitat de fer servir el terme «literatura memorialística» per englobar-los.³ Cada llengua ha identificat una terminologia pròpia (*écrits du for privé* en el cas francès, *autobiography* en el cas anglès, etc.) i el català també, però és cert que l'etiqueta és recent, i que en l'edat moderna, quan el gènere pren cos, aquests escrits poden tenir diversos noms: diari, dietari, crònica, memòria,

Jeroni Pujades, *Dietari sisè* [1626-1630]

Biblioteca de la Universitat de Barcelona, ms. 975, f. 192v.

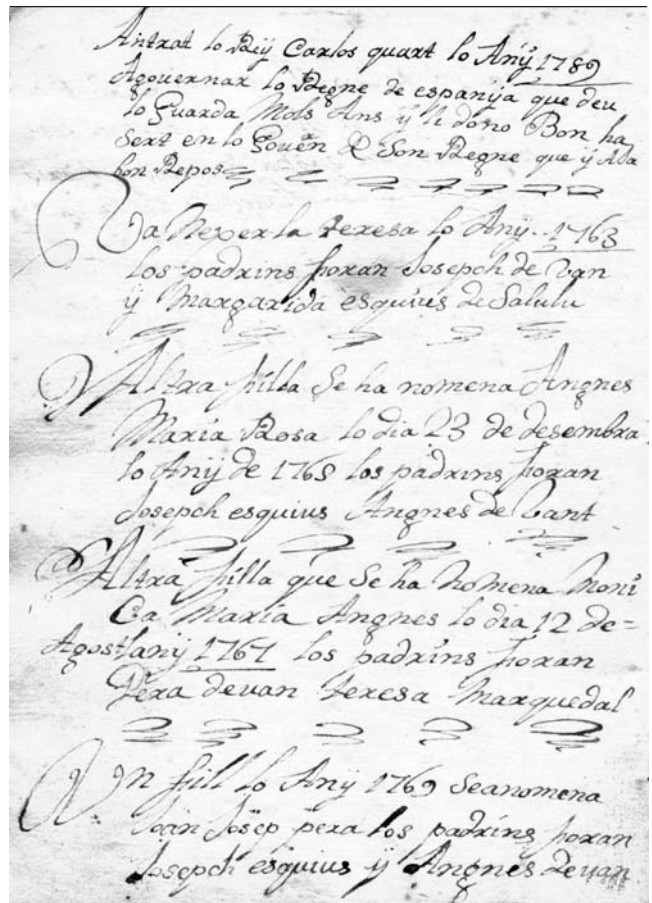
ava impu dauis feta p lo Rey don Henric, o son germà Miquel de Satriago, fa deya que dita Dona Isarna, mto Duch son net, no entenien baxar, ni ser pagats per saan Valguets, sino delu infundacio feta al Mont de Tortosa, que era infinita, fins difincho de fisco, de fells, no difinquis en los Mijoles dels fanelles, ni esoria. y para facultar de concordia y remissio la Vila de Castell eligi quates vuyt personas, que foyan Pere Colch, Mathias de Ferre, Rafael Barcelo, Domingo Magarola Combe, Miguel Angel Puigues, Antoni Bellu, Pere Pepayma, y Bartomeu de st. Duch eligi a Pere ignau Ferrer Cavaller (on Go: narrador ja huy Miguel Colch de en D: son M: de Dinari en dit Comar, y Simi Hieronim Pujades en D: D: Empla mal contesta la Universitat de que fa casta hagues amo: memas dos juristas y fa part no haume la Universitat anomenat bingu, suplicaren me manas, que se fos de la dita casta bingu de Universitat. huan molt mal y esta Universitat me avia fetgut a hucat y jo meua decau de feruilla pl e fa mal tractas ab orde i hucat. Apreta lo st. Duch, y hague de fer casta ma volutat lo que manava, deus de des Governador, y puigues, po: prescia de quab li avia ja dit de no. Enfi hague de obedir, y hague molts trabats y donats p parte de dita Universitat diverses capitols a dit st. Duch los quab avia ordenats las ditas vuyt personas de Contes de n: Miguel Benach, en D: D: i meua, feu fa dita las decretacions ab para de 'dit yf Cellors i meua. los quab confestats p maior tuitis deby consciencia, de los dos parts foren confestats en Barcia a diverses doctos Juristes y juristas: y finalmente en aquel dia en po: decau de dit lobet de firma la dita concordia. Nulla deu fa puabile de tots. Advertaxi que dita concordia es en lloc de Duch, y es de fells: que fua l'uccidia alguna per mana o fella de dita gestmanas. d'el y'jes desed d'onts huan atornas lo Comar, es catinta la concordia: i refa la Universitat ab las mateas astions p profiquis la dita hie

relació... Es tracta d'escrits en què l'autor narra, des d'un punt de vista generalment subjectiu, les pròpies vivències: una vida sencera (perquè alguns es remunten a la naixença i s'allarguen fins a la mort) o bé uns anys o uns episodis de la seva vida. Sovint l'estímul per escriure o «deixar memòria» prové de fets excepcionals de tipus general (invasions, fams, guerres...), personals o familiars (negocis fracassats, casaments, naixement de fills, morts...). Aquests escrits poden constituir un llibre per ells mateixos o bé els podem trobar formant part, com a notes amb desenvolupament narratiu, de tota mena de documentació, personal (sobretot en llibres de comptes) i institucional (documents jurídics, inquisitorials, etc.).

El text resultant és un reflex de la condició social de l'autor, com mostren l'estil de la prosa i la llengua vehicular emprada. Distingim generalment entre memorialística urbana i de pagès. En el primer dels casos la construcció del llibre de memòries és conseqüència d'un anhel individual, mentre que en el segon aquest desig és familiar i es pot perpetuar al llarg de més d'una generació. En tots ells, però, predomina la necessitat de deixar constància d'uns fets viscuts per a les generacions futures: el record personal, familiar o de grup, i també i alhora aquest record com a part d'una comunitat més àmplia: el poble, la ciutat, el país.⁴ És aquest record col·lectiu el que ha fet i fa la literatura memorialística especialment atractiva per als historiadors, que l'han sabut aprofitar com a font d'uns esdeveniments pretèrits.

La memorialística catalana és rica, en nombre i en qualitat. Emergeix paral·lelament a altres territoris europeus que es caracteritzen per gaudir d'un nodrit corpus de literatura personal, com ara França, el nord d'Itàlia, Anglaterra o Holanda, i al llarg de l'època moderna se situa al mateix nivell d'aquests.⁵ Certament, en aquestes zones de l'Europa del segle XVI, gràcies en gran part a la difusió de la lletra impresa, en determinats àmbits socials ja no era possible ni desitjable viure sense l'exercici d'escriure.⁶ L'emulació, el desig i les possibilitats d'ascensió social afavoreixen l'alfabetització de sectors que fins aleshores n'havien quedat al marge i propicien l'accés a l'escriptura, per exemple, de la pagesia emfitèutica o de l'artesanat urbà, a més dels grups que ja n'eren posseïdors (els professionals del dret, els eclesiàstics, etc.). La necessitat de portar un registre de la gestió i els rendiments de l'ofici o de les terres, les exigències fiscals, els requisits per a l'accés al govern local o les tensions religioses han estat identificats pels estudiosos com elements estimuladors i causes de la multiplicació i riquesa d'una producció que, al costat de testimonis rellevants per la personalitat social o professional de l'autor, ateny també

Pàgina del dietari del sastre Salvador Devant (1718-1798), de Fonollosa (el Bages). Del Treball de Recerca de Batxillerat d'Eloi Hernandes i Mosella, de l'IES Quercus, de Sant Joan de Vilatorrada (el Bages), Memòries de Salvador Devant: reconstrucció del dietari d'un pagès del segle XVIII. Dir. prof. J. Badia. Premi CIRIT 2005. URL: <http://hdl.handle.net/2072/3690>.

i amb proporcions voluminoses, sobretot a la Catalunya Vella, un anomenat «memorialisme popular».

Des de fa anys comptem amb edicions de textos memorialístics –només cal esmentar, en aquest context, la tantes voltes citada i aprofitada del *Dietari* de Jeroni Pujades, dels anys setanta–, però ha estat sobretot en els darrers vint-i-cinc anys que han crescut de manera espectacular i s'han exhumat i estudiat materials de condició molt diversa per l'extracció social dels autors i per la naturalesa del textos produïts. S'hi han posat historiadors i filòlegs com James Amelang, Xavier Torres, Antoni Simon, Pep Vila, Margarida Aritzeta, Vicent Escartí i un llarg etcètera, amb un resul-

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-1)

tat molt notable que permet disposar a hores d'ara d'un panorama força complet i ric.⁷ Es tracta, diguem-ho de passada, d'una producció majoritàriament en llengua catalana, si bé el castellà hi irromp aviat en l'àrea valenciana (segle XVII) i ho farà una mica pertot amb l'extensió de l'escolarització la segona meitat del segle XIX.⁸

Amb tot, és necessari continuar la tasca de fer aflorar materials memorialístics de tot tipus. En aquest sentit, no és sobrer recordar que les edicions s'han de basar en criteris filològicament solvents i han d'estar ben anotades, per tal de fer possible una lectura fluida i assequible per a tots els públics. Aquest és un repte de sempre i ben actual, que passa per establir col·laboracions entre filòlegs i historiadors. Només un treball mancomanat pot generar edicions que facin llegidora la literatura antiga i que tinguin en compte tots els aspectes que puguin ser d'utilitat compartida per uns i altres: des dels estudis sobre la llengua, sobre la seva evolució interna o variació territorial i sobre els seus usos socials, fins a l'estudi de les representacions i pràctiques culturals per part de certs grups socials.

De retruc, amb bones edicions a l'abast es pot aconseguir superar un dels grans entrebancs que té avui la literatura antiga, sobretot la d'època moderna: la falta de lectors. Si les dites «literatures del jo» contemporànies compten amb un públic força nombrós, no és inversemblant creure que la d'ídèntica orientació escrita en el passat gaudiria d'una acceptació similar si podia arribar al públic amb millors condicions de llegibilitat i de contextualització.

Val la pena assenyalar, finalment, que l'aflorament, l'edició i l'estudi de la producció memorialística catalana és un camp de treball en què no tan sols és necessària la col·laboració sinó també la capillaritat territorial. Si en el passat dietaris i memòries foren coneguts i usats per erudits i cronistes locals, avui s'han de recuperar (si es conserven, o bé partir d'aquestes fonts secundàries), «reexaminar» amb ulls d'avui i afegir-ne de nous. És una tasca que cal fer des d'uns renovats «estudis locals» i des de les entitats i revistes que els promouen, formant equips i grups de recerca organitzats,⁹ vinculats a projectes ja en curs i en una espiral de coneixement realment interdisciplinària i interterritorial. ■

1. Sobre el procés d'institucionalització de la literatura i com encarar-ne l'anàlisi, una visió sintètica i útil es pot trobar en: J. LYON-CAEN i D. RIBARD, *L'historien et la littérature*, París: Éd. La Découverte, 2010.

2. C. JOUHAUD, D. RIBARD i N. SCHAPIRA, *Histoire, Littérature, Témoignage. Écrire les malheurs du temps*, París: Éd. Gallimard, 2009.

3. J. V. ESCARTÍ, *Memòria privada. Literatura memorialística valenciana dels segles XV al XVIII*, València: Ed. 3i4, 1998, esp. p. 9-10. Vegeu també J. V. ESCARTÍ, «Notícia sobre la literatura memorialística valenciana del segle XIV al XIX», *Manuscripts*, 28 (2010), p. 181-205.

4. E. MIRALLES, «La literatura memorialística. La imatge de Barcelona en els segles XVI-XVIII», en *Del Cinccents al Setcents. Tres-cents anys de literatura catalana*, Belcaire d'Empordà: Ed. Vitel·la, 2010, p. 179-221 (esp. p. 179-183).

5. J. S. AMELANG, *El vuelo de Ícaro. La autobiografía popular en la Europa moderna*, Madrid: Siglo XXI, 2003. (Versió abreujada de *The flight of Icarus. Artisan autobiography in early modern Europe*, 1998.)

6. Vegeu, entre molts altres treballs del mateix autor, A. CASTILLO GÓMEZ, «Hojas embetunadas y libros de papel: escritura y memoria personal en la España moderna», *Horizontes antropológicos*, 22 (2004), p. 37-65. També es pot consultar, entre altres, el web del SIECE (Seminario Interdisciplinar de Estudios sobre

Cultura Escrita, <http://www.siece.es/>), dirigit per A. Castillo a la Universitat d'Alcalà d'Henares.

7. Els treballs primerencs de A. Simon (amb A. Pladevall), entre altres, cridaren l'atenció sobre el gènere i la necessitat d'abordar-lo sistemàticament (*Cavallers i ciutadans de la Catalunya del Cinccents*, 1991; *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, 1993). Els llibre, ja citat, de J. S. Amelang i també el de X. Torres (*Els llibres de família de pagès. Memòries de pagès, memòries de mas*, Girona: Ass. d'Història Rural/CCG, 2000) contenen àmplies bibliografies que permeten resseguir el volum i l'extensió de la producció coneguda i de les edicions disponibles, que han crescut els darrers anys.

8. Vegeu el ja citat ESCARTÍ, «Notícia sobre la literatura memorialística valenciana del segle XIV al XIX». Pel que fa a un exemple popular del XIX, vegeu N. FIGUERAS i J. M. PUIGVERT, *Tribulacions d'un masover fadrister. Narcís Ciurana, de Maçanet de la Selva i el seu llibre comptes i memòries (1886-1912)*, Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans/Taller d'Història de Maçanet de la Selva, 1998.

9. Vegeu, per exemple, la pàgina promoguda pel grup de recerca Manuscripts de la Universitat Autònoma de Barcelona, que permet accedir a un corpus força complet de literatura memorialística catalana (documents digitalitzats, fitxes d'obres, etc.): www.memoria-personal.eu.

OSCAR JANÉ. Universitat Autònoma de Barcelona

LA DESCOBERTA DE LA MEMÒRIA PERSONAL

«Als darrers de maig de dit any, los francesos se comensaren a posar en campanya y entrar les tropes, axí de cavalleria com de infanteria. Y entraren per lo Empurdà ab molt gran poder, encara que nostra gent s'[h]i volgué oposar per a destorbarlos sos intens, però foren batuts, los nostros, y se agueren de retirar fins a Girona. De modo que los francesos anaven campejant per tot lo Empurdà, y proveÿren Roses y los demés llochs que ells ocupaven per lo Empurdà». Això és el que escrivia Miquel Parets el 1661, tot just un parell d'anys després de la signatura del tractat dels Pirineus. És la visió d'esdeveniments coetanis d'un assaonador de Barcelona, que aporta una informació única en tots els fets quotidians de la Catalunya de l'època.¹

Els dietaris, escrits personals, memòries o altres gèneres similars són coneguts des de fa molt temps entre els investigadors locals que, ja des del segle XIX, han anat fent-ne esment i sovint publicant-los en revistes diverses. En les darreres dècades, però, Catalunya ha vist créixer la publicació crítica de diversos escrits d'aquest tipus per part d'historiadors, filòlegs i altres professionals. Tot això ha servit per adonar-se de la importància d'aquest material en el territori català, tant des d'un punt de vista quantitatiu com per la informació que comporta. És cert, com s'ha explicat per la majoria d'aquests textos d'àmbit rural, que són molt més nombrosos a la zona de la Catalunya Vella que no pas al sud del Principat o al País Valencià. Això tindria a veure, per una banda, amb el sistema tradicional autàrquic dels masos, on tot sovint algun membre de la família es dedicava als estudis, i per una altra, amb la necessitat de portar al dia una certa comptabilitat, que havia desembocat en escrits quotidians de les cases. Amb el temps, el que només era un recull de notes o de comptes dispersos –essencialment el segle XVI– es va convertir en escrits amb informació diversa en què apreciem els fets diaris de les famílies, però també els esdeveniments que tenen lloc al voltant del territori on s'escriu.

Aquests escrits tenien una llarga tradició als territoris italians des de l'època medieval, com demostren els estudis sobre la qüestió en aquell país. Catalunya és, segurament, el segon territori europeu en nombre i importància del fenomen. Però no per això deixen de quedar buits i feina per fer. De fet, molts dels dietaris i escrits que coneixem han desaparegut o estan parcialment publicats sense tenir-ne l'original. I és que aquests egodocuments (nom genèric que darrerament se'ls ha atorgat) es troben en indrets diversos: arxivats i classificats en biblioteques públiques o privades, o potser oblidats o

extraviats en aquests fons sense saber-ne l'existència; poden haver estat editats íntegrament o parcialment per erudits locals, en publicacions locals, però en l'actualitat haver desaparegut; o bé és possible que estiguin en mans privades, a casa de famílies que han heretat un fons de documents, llibres o manuscrits, i que els conserven de vegades sense pensar en la importància dels documents per a la història del país, o tot i saber-ho –amb raó, segurament– els resguarden de mans alienes (i més tenint en compte les compres i espolis que van tenir lloc al llarg del segle XX). És en aquest sentit que la feina i la col·laboració d'investigadors i centres d'estudis d'arreu del territori és fonamental per recuperar la memòria col·lectiva d'aquestes veus personals i familiars. Fins ara, tal com expressen alguns dels principals investigadors sobre la matèria, els dietaris es concentren a la Catalunya central i a les terres de Girona i el Rosselló. Però és molt probable que aquesta perspectiva sigui parcial o provisional, tenint en compte la quantitat de cases fortes i tradicionals que, a tot el Pirineu català, conserven encara avui dia documentació d'aquest tipus, gairebé sempre escrita en primera persona.

Xavier Torres va explicar fa un temps el perquè d'aquest món català de «lletra i paper» que es va construir des del final del principi de l'època moderna. Catalunya estava tradicionalment lligada al món escrit per la via del dret i les necessitats notariales, entre altres. L'alfabetització de la població fou més important del que es pot pensar, tot i que cal agafar-ho amb pinces pel que fa a algunes capes de la societat. Però, si més no, en aquest món essencialment rural, algun membre de la casa sempre havia de saber llegir, fer els comptes, intercanviar llibres i idees d'unes fires a unes altres, i estar al dia de les polítiques institucionals o comercials, amb una cultura general en què pagesos, mossens i petits artesans van participar d'una manera o altra en la difusió de l'escriptura ordinària. En aquest sentit, el contacte amb la cultura escrita va ser important i explica en part el *boom* dels escrits personals a partir del segle XVII.²

Però quina informació ens poden aportar aquests textos? Són uns escrits que poden interessar tant els historiadors com els filòlegs per entendre l'evolució i la realitat històrica i lingüística d'una època, com la moderna, en què política, llengua i societat semblen anar de la mà al bell mig d'uns esdeveniments que, diàriament, afecten el món català. A vegades poden ser textos força impactants, com el que llegim en el diari de Pere Pasqual: «Y així, mos fills, vos prech que vos exímiau y vos abstingueu de habitar en tot Rosselló per ésser

1

2

5

8

11

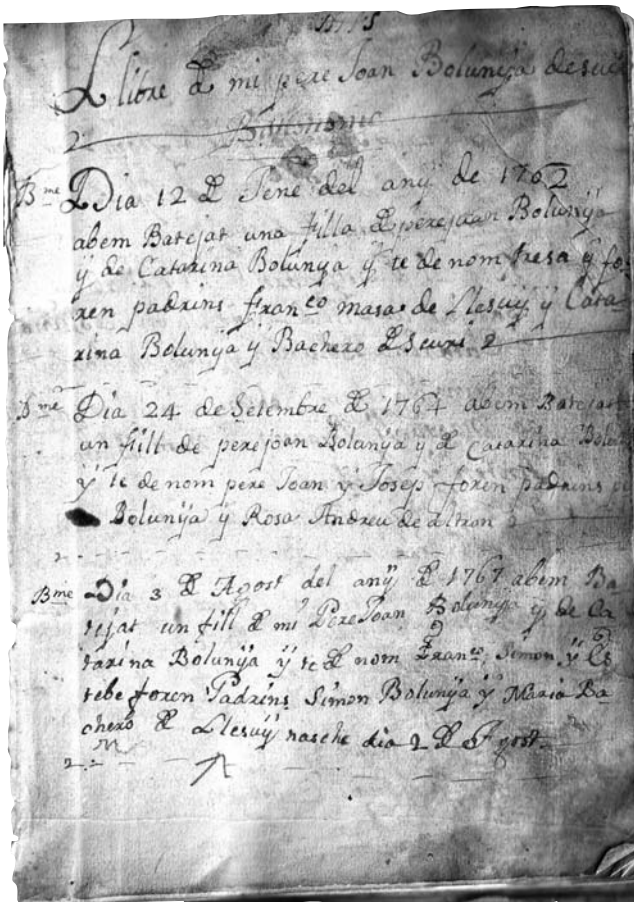
12

14

16

temes-2)

Llibre de memòries, Casa Bolunya, S.XVIII, Pallars Sobirà.

per respecte dels soldats piyors que perros y sclaus y hiretges nos tràctan y per no tenir ca[p] menyar». ³ L'autor es refereix a la misèria viscuda a Perpinyà per culpa de la guerra i de la presència dels exèrcits hispànic i francès. Aquesta manifestació no era pas nova, ja que venia precedida de moltes altres, entre les quals les de les comunitats religioses del país o de la mateixa societat. ⁴ La visió negativa de la presència francesa i la seva amenaça era palpable gràcies a aquests escrits, i permet entendre per què el 1640 el Rosselló és un dels pocs territoris catalans que es mostren obertament contraris a una aliança amb França.

Aquest, però, és un escrit de «pau», d'impotència davant una situació extrema viscuda. Es tracta de casos, potser no excepcionals, però sí exacerbats, ja que, en general, la majoria dels egodocuments evoquen situacions quotidianes (casaments, naixements, traspassos...), tot i que la guerra i la violència no

deixen de ser elements quotidians a l'època moderna. L'ús de l'historiador és diferent del dels filòlegs o els antropòlegs, i allà on les formes de l'escrit, la tècnica i l'espai territorial tenen un sentit literari i cultural, també s'hi pot analitzar la història del país, a través de la identitat i la guerra, el dret i la cultura col·lectiva, per exemple.

El cas de Pere Pasqual no és excepcional, però sí simbòlic: pel moment en què escriu, pels elements que s'hi trasllueixen i per les conclusions i comentaris que transmet voluntàriament. L'exemple del diari personal de Pasqual, notari perpinyanenc, permet també conèixer les preocupacions pròpies d'un col·lectiu, a qui va adreçat l'escrit o a quin món social pertany. I, d'alguna manera, els temes de la identitat i la guerra serveixen perfectament de fil conductor per comprendre la utilitat del document i com, en l'imaginari i la realitat d'un home pertanyent a una de les viles més importants de Catalunya a l'època, emergeix la idea de pau perpètua enmig d'una societat acostumada a la violència, i també el desig de viure en una Catalunya pacífica o no viure-hi. En aquells mateixos anys, altres homes com Jeroni Cros o Joan Vilar, cirurgians, notaris o altres personatges notables del Rosselló, evoquen la tràgica situació del país. ⁵ Això, però, es pot retrobar en dietaris i escrits del Pirineu o de les terres d'Osona, la qual cosa aporta encara més sentit a aquesta documentació, per la recurrència i coincidència en el que s'hi explica.

En aquest sentit, Catalunya gaudeix d'unes fonts tradicionals excepcionals, complementàries per a la recerca històrica i la comprensió endògena dels esdeveniments. Els dietaris o diaris personals de particulars són documents originals, sovint escrits en primera persona i que mostren les problemàtiques quotidianes del món de l'entorn de l'autor. Poden ser particulars, famílies que es lleguen la memòria de l'escrit, mossens d'una família rural o parròquies que conserven els fets del dia a dia. Com se sap, les característiques pròpies del sistema sociofamiliar català permeten el desenvolupament d'aquest tipus de «literatura» que, en l'actualitat, és una font de primera mà, rica en continguts polítics i de vida quotidiana. Essencialment, hi destaca la representació de la guerra, de la política i dels mals locals, i s'hi entreveu la identitat pròpia dels autors, del seu entorn –conscient o no– i de tota una societat. Els temes que s'hi projecten permeten observar amb detall les problemàtiques d'una època en què les guerres són el pa de cada dia i en què els estats s'estan conformant i fent-se forts, cosa que situa Catalunya al centre d'una zona clau per a la política geoestratègica al sud d'Europa.

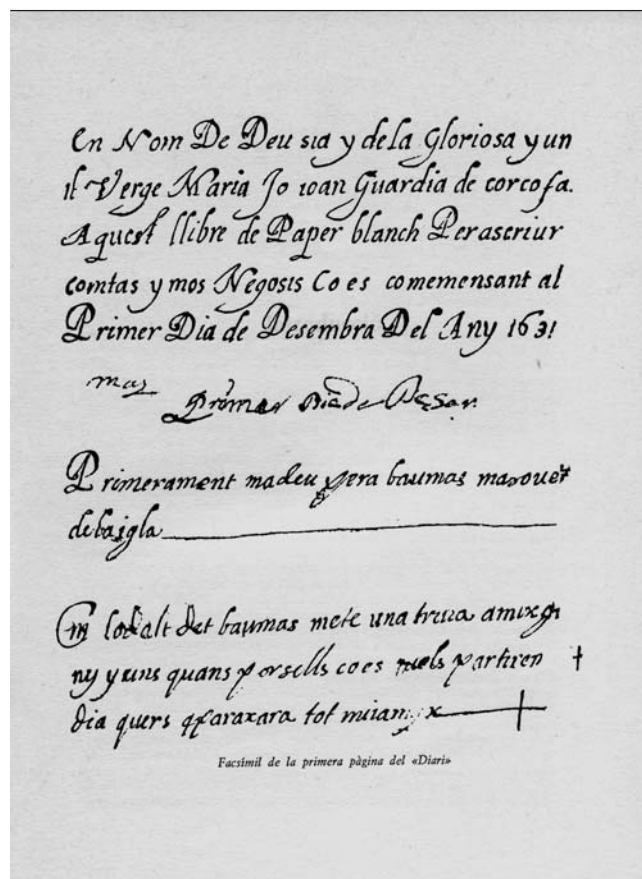
Els escrits sobre qüestions quotidianes i bèl·liques continuen sent presents fins a la Guerra de Successió. Així, les memòries d'Honorat de Pallejà, partidari de Felip d'Anjou, poden

ser prou interessants i amenes alhora, ja que va viure personalment la persecució dels inicis de la guerra i, per tant, és un testimoni directe d'un dels bàndols en conflicte. Així, amb un estil encès i viu, explicava la seva visió dels avalots a la ciutat de Barcelona: «I a l'exir lo Portal de l'Àngel, vérem les vores del camí d'una i altra part, i en particular de la part esquerra, plenes de paisanisme ab ses escopetes al coll. I entre ells, a hi havia alguns cavallers i ciutadans de Barcelona i juristes mesclats, los quals, en vèurer-me, ab grandíssims crits i alarits deien: "Vet allí un membre de la Ciutat, lo traïdor d'en Pallejà!"; altres me deien: "Bugra!"; altres: "Ah, traïdor, com ho pagaràs!"; altres: "Ara te penjarem", i altres injúries. I al virrei uns li deien: "gitano", altres: "traïdor", altres: "bordegàs", altres: "Qui és?, que li tiraré!", altres: "Si no hi ha botxí, jo lo penjaré". I los que nos deien injúries als dos feien grans crits de "Visca Carlos Tercer!"; altres, de "Visca Peterborough!". I jo, perquè no em tirassen, anava sempre ab la mà a les anques del cavall de Peterborough discorrent, que per no tocar a ell no em tirarien».⁶

Finalment, el segle XVIII coneix una aturada momentània en els escrits personals, segurament deguda als esdeveniments viscuts i a la pèrdua de força de les institucions catalanes, per reprendre embranzida –com es pot observar amb el baró de Maldà– o per la consciència de l'abast i la influència dels escrits. És a dir, molts d'aquests documents deixen entreveure una voluntat d'arribar a cercles més amplis, o bé de fer perviure la memòria d'una família en el temps. Però això és el que es coneix fins ara; tot queda a les mans dels investigadors i les troballes que vagin veient la llum. En qualsevol cas, fins el segle XIX els escrits del món rural –i també urbà– es fan essencialment en català, sense tenir en compte l'ascendència social. Amb l'endinsament en l'era contemporània això canviarà, sovint per raons de prestigi i altres vegades per un simple motiu de coneixement escrit de la llengua. L'obligació de

l'escolarització en castellà té efectes, tot i que els escrits són clarament influïts per la llengua oral catalana.

Primera pàgina del *Diari de Joan Guàrdia, pagès de l'Esquirol*. Font: Antoni Pladevall i Antoni Simon (1986). Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII. Barcelona: Curial.

Facsimil de la primera pàgina del «Diari»

1. M. PARETS, *De molts successos que han succeït dins Barcelona i molts altres llocs de Catalunya dignes de memòria (1626-1666)*, f. 115. Existeixen publicacions parcials i, properament, ha de veure la llum una publicació íntegra del dietari.

2. X. TORRES, «Introducció», *Els llibres de família de pagès. Memòries de pagès, memòries de mas (segles XVI-XVIII)*, Girona: CCG Edicions / Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines / Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2000 (Biblioteca d'Història Rural). Aquest mateix autor parla «d'alfabetització limitada».

3. P. PASQUAL, «Diari de Pere Pasqual (1595-1644)», en A.

SIMON i P. VILA (eds.), *Cròniques del Rosselló, segles XVI-XVII*, Barcelona: Curial, 1998, p. 117.

4. «Memòries de l'església de Sant Jaume de Perpinyà», en A. SIMON i P. VILA (eds.), *Cròniques del Rosselló...*, p. 245-372.

5. J. PEYTAVI, «Francisco Vilar, un notari de Ceret al cor de la Guerra dels Segadors», *Afers*, 58 (2007) p. 611-654.

6. J. ALBAREDA (ed.), «Memòries d'Honorat de Pallejà. 1703-1713», en *Política, religió i vida quotidiana en temps de guerra (1705-1714). El dietari del Convent de Santa Caterina i les Memòries d'Honorat de Pallejà*, Vic: Eumo / Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2001, p. 97.

temes-3)

QUERALT SOLÉ. Universitat de Barcelona

LA MEMÒRIA PERSONAL EN L'ÈPOCA CONTEMPORÀNIA

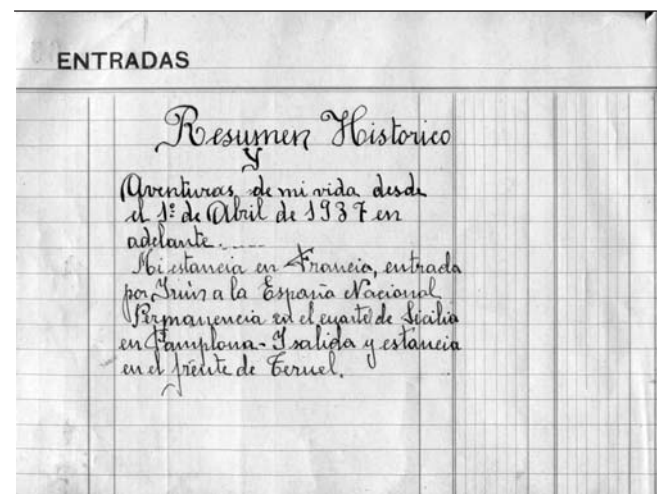
En les darreres dècades, la història contemporània no s'entén sense les imatges i els relats dels testimonis que, de forma directa, ens traslladen anys enrere. La fotografia permet captar un moment, un instant precís que, malgrat estar sempre condicionat pel qui fa la fotografia i la seva voluntat en fer-la, no deixa de ser una imatge que en molts casos ens permet entendre molt millor situacions que fins fa relativament pocs anys només podíem conèixer a través de notícies, relats periodístics, literatura diversa o... testimonis escrits, que abans del segle XX no eren abundants. Possiblement la Segona Guerra Mundial, i més específicament l'existència dels camps de concentració i extermini, han fet que en l'estudi i l'anàlisi de la història contemporània les imatges i les fonts orals s'hagin convertit en un recurs essencial. Així mateix, més enllà de l'aportació a les investigacions diverses que aquestes dues fonts permeten, el resultat de la recerca dels historiadors contemporanis no obtindria el ressò a vegades desitjat sense una bona imatge o sense el relat directe i escrividor d'algun testimoni.

Si bé això és cert, també ho és que el material escrit, personal i familiar, recollit bàsicament al llarg del darrer segle XX, és cada vegada més nombrós. Per una banda, l'accés a l'alfabetització de la societat ha permès que el nombre de persones que han relatat les seves vivències sigui més gran; per una altra, la consciència de deixar rastre, memòria personal i col·lectiva, ha estat cada cop més evident. Hi ha eminentment dos tipus de materials: els escrits per persones conegudes, d'un cert reconeixement públic –per raons polítiques, culturals, etc.–, i els textos redactats per persones anònimes, que poden tenir un cert relleu a escala local o per a la comprensió de la història sociopolítica del país, o bé aportar-nos dades de caire cultural o sociològic.

Ara bé, ens ha costat molt valorar aquestes històries personals, com a país i també com a historiadors. No quan eren de gent coneguda: persones que havien destacat políticament, sobretot, o bé literàriament, i que, per tant, la seva vida ens era interessant. A vegades s'ha arribat a reclamar a certs personatges que, sobretot, fessin les memòries. Això sí, gairebé sempre l'interès ha estat des d'una vessant política. Ens ha costat passar a valorar les memòries de la gent popular, i els seus dietaris. És més: de fet, les valorem majoritàriament quan, si més no a Catalunya, ens parlen de situacions traumàtiques. D'alguna manera, semblaria que la memòria per-

sonal projectada en els dietaris i les autobiografies hagi tingut un impacte important pels investigadors quan ens parla de la guerra, de l'exili, de la repressió, de les experiències a la presó o als camps de concentració... Tanmateix, encara no hem après a valorar els dietaris o memòries de la vida quotidiana en conjunt i donar-los la importància que mereixen; no ens parem ni a mirar si diuen alguna cosa d'interès, més enllà de punts espectaculars com els esmentats. I, de fet, radiografiar la nostra història contemporània passa per observar i analitzar els principals moments d'inflexió però també les petites coses, des del món local fins a la construcció d'un conjunt més ampli. Els exemples són molt nombrosos, com seria el cas de les memòries de Pere Palau, de Toloriu, que informen sobre temes menors però també ofereixen una mirada diferent de la visita d'Alfons XIII a la

Mèmories d'un veí de Bolvir (Cerdanya), centrades en la seva participació com a soldat de l'exèrcit franquista durant la Guerra Civil.

Cerdanya. Aquestes memòries, centrades bàsicament en fets viscuts per l'autor a la Cerdanya, són perfectament complementàries de la documentació més oficial o de treballs coetanis de l'autor per entendre, des d'un ventall més ampli, la realitat d'aquesta comarca pirinenca.

Així doncs, biografies i dietaris, malgrat ser una molt bona font d'informació sobre l'època contemporània, continuen sent poc utilitzats pels historiadors. Si més no, aquests ego-

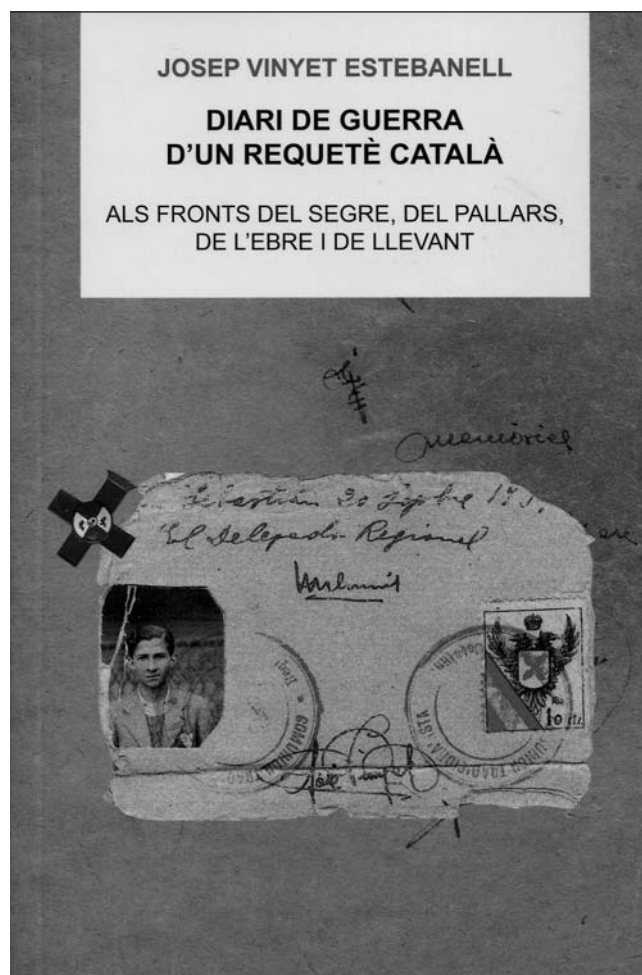
documents han estat valorats i emprats per sociòlegs, psicòlegs, filòlegs i historiadors, és clar, però aquests darrers els han deixat sempre com una font secundària, menor. Dietaris i memòries són una font impressionant per saber del passat, i a més de forma interdisciplinària. Des d'un punt de vista d'anàlisi local, la informació aportada pels dietaris personals és una font complementària de la documentació oficial o patrimonial conservada en arxius locals, comarcals o nacionals. Aporten informació sobre l'economia, la gestió local, les xarxes de relacions col·lectives, les guerres, les diverses evolucions, els costums i fins i tot el nom d'indrets i paratges, entre molts altres temes. Però poden ser necessaris fins i tot per saber com va anar el setge d'un poble, com es va produir l'entrada d'un exèrcit, o senzillament com es vivia a les colònies industrials o quins costums hi havia als anys trenta en les vetlles i els enterraments. I és per això que la feina dels centres d'estudis i els investigadors establerts arreu del territori català és fonamental des de dos punts de vista: el de la recuperació o trobada d'aquest material i, també, el de l'anàlisi i la contraposició de la informació.

Altrament, l'investigador també es pot interrogar sobre els motius que porten l'autor a deixar rastre d'un moment, de la seva vida, de la dels seus veïns, i d'encara més. Què porta algú a escriure un dietari o unes memòries? Sens dubte, la voluntat de recordar per un mateix, però també la de ser recordat, individualment o com a col·lectiu (família, poble, país...). Hi ha dos models, en general: aquell que conscientment vol influir o denunciar davant la impossibilitat d'un altre ressò en el moment, o bé el d'una persona o una família que, per tradició, deixa rastre per mantenir o incrementar el seu prestigi. És a dir, quan es trasllada alguna cosa al paper s'ha de ser conscient que es fa pública, per més que estigui amagada i tancada amb pany i forrellat. Aquell qui va escrivint un diari o unes memòries s'autoenganyaria si realment cregués que mai no es farien públiques... a no ser que les destrueixi. Però la realitat mostra que, malgrat saber que mai no veuran els resultats dels seus objectius, els escrits personals poden convertir-se en l'altaveu d'esdeveniments d'un passat recent o més llunyà. Tanmateix, és cert que els dietaris personals han servit ben sovint també com a mètode personal de superació, una mena de buidatge psicològic per anar superant tot allò viscut en un moment donat. La quantitat de dietaris, el seu contingut i la seva generalització són, així sí, una projecció de l'evolució històrica, de l'extensió de l'educació i de la curiositat per allò que envoltava els diferents pobles.

Cal fer, però, una distinció important entre dietaris i memòries. Els dietaris estan escrits des de la immediatesa del

moment i traslladen les valoracions, els sentiments i les vivències de forma molt més acurada que no pas les memòries. Aquestes es fan en la distància del temps i, per tant, els records poden estar distorsionats i refets en funció de moltes coses, ja sigui involuntàriament o bé voluntàriament. Ja sabem que la memòria és selectiva, per tant tot el que es pot

Portada del llibre de Josep Vinyet Estebanell, editat per Garsineu Edicions l'any 2010

recollir en un diari no es recull completament passats els anys. La consciència del rastre i la justificació dels actes o del que s'ha fet és molt més elevat en les memòries, pel temps de reflexió, que no pas en un dietari. No obstant, ambdós tipus de memòries personals són importants, i cal saber destriar-ne l'ús, el contingut i la funcionalitat. Sovint a alguns territoris els manquen materials històrics, perquè

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-3) (pat

s'han cremat, perquè van ser confiscats, perquè l'accés és complicat o per la dificultat d'accés als arxius quan aquests són llunyans. Per això les memòries personals, sovint conservades encara en cases familiars, però també dipositades en arxius patrimonials, col·lectius o personals, o encara avui dia perdudes o extraviades entre un o altre llibre, són un material fonamental.

En definitiva, a Catalunya valorem aquestes fonts quan ens parlen de fets que han estat importants o traumàtics al país. Així, podem observar com en els darrers anys, sobretot a partir de l'inici del segle XXI, s'ha produït un autèntic *boom* de publicacions de dietaris i memòries relacionats amb la Guerra Civil, el fet més punyent de la nostra contemporaneïtat més propera, del qual encara arrosseguem conseqüències i del qual –cosa més important pel tema que tractem– encara hi ha testimonis (cada cop menys) que poden escriure les memòries. De la Guerra Civil, però també dels anys de la Segona República, de l'exili del 1939 o de la postguerra, estan apareixent dietaris pertot arreu. Homes –perquè acostumen a ser homes– que mai no havien volgut fer públic el seu dietari i que, en canvi, un cop s'han fet grans i pensen que la publicació no comportarà conseqüències greus, animen fills i néts a lluitar per donar-lo a conèixer. Aquesta tendència a publicar dietaris o memòries de l'època de la guerra s'està produint més al món local rural que al món urbà. Cosa lògica, per altra banda, atès que el món urbà ha crescut fins perdre la individualitat en tots els sentits, i ha fet irreconeixibles a les grans ciutats noms, fets concrets o dades que, en canvi, als pobles encara es poden ubicar. La Guerra Civil, estudiada amb profunditat en termes generals des de moltes vessants, s'està enriquint darrerament amb aquestes nombroses aportacions que, encara que amb poc tiratge i poc conegudes, s'estan fent públiques per tot el país.¹

Catalunya és enormement rica en memòries de polítics i personatges públics, tal com recull, entre altres, el *Diccionari d'historiografia catalana* (Enciclopèdia Catalana, 2003). Les aportacions personals són complements dels estudis històrics. Ara bé, els dietaris i les memòries personals d'època, d'un moment concret, tan valorats en la Catalunya moderna per la seva importància proporcional respecte a Europa, no acaben de gaudir d'estudis sistemàtics o acurats. Només les troballes ocasionals o la bona voluntat d'algun investigador i algun editor permeten tenir entre mans el relat íntim i personal de pagesos, habitants de ciutat o mariners del segle XX, per exemple. Molts queden encara sense publicar, i d'altres sense ser utilitzats en les recerques històriques. Les famílies que els conserven saben, més que mai, que tenen a les mans un element de valor, que la seva cessió en forma de

còpia digital, o la publicació, són una font primordial per a la història del país. Si ho comparem amb altres països, per exemple, existeixen estudis des de la dècada de 1920. Seria el cas de l'interès aleshores naixent als Estats Units, que es va fer fort fins a l'eclosió dels anys seixanta i setanta del segle XX, moment en què la història oral també apareix com a subjecte per fer història.

Ja endinsats en el segle XXI, les memòries personals són objecte d'estudi i de creuament en bases de dades en xarxa per tal de facilitar l'accés al coneixement i la història del país. Però els actuals blocs a Internet poden ser considerats els dietaris del present? Hi ha molta gent que no ha escrit ni hauria escrit mai un dietari, però en canvi té un bloc que, independentment del que hi posi, és una finestra de si mateix, del seu món personal, del seu entorn local. De fet, molts blocs estan dedicats a un poble o a una comarca, i fins i tot algun centre d'estudis ha desenvolupat un bloc on els seus membres escriuen sobre la realitat local. Així, tot i que molts experts creguin que la nostra societat podria convertir-se en una de nova que no deixa petjada, molts d'aquests blocs estan traduint-se en llibres que, d'alguna manera, són els antics dietaris, una cicatriu de la memòria coetània, ara més que mai connectada amb el món. ■

1. Per a una visió més concreta i en detall, vegeu: Queralt SOLÉ, «La historiografia local de la Guerra Civil a Catalunya (1986-2009)», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 66 (2010), p. 333-360.

Pàgines de cerca i resultat del Portal de la Memòria personal.

The image shows two screenshots of the MEMÒRIA PERSONAL website. The left screenshot displays the search interface with various filters for text, date, language, origin, type, and interest. The right screenshot shows the details of a specific document titled "1703-1713. Honorat de Pallejà. Episodis", including its description, author, and other metadata.

TERESA FÈRRIZ. Universitat Oberta de Catalunya

PORTAL ARXIU DE LA MEMÒRIA PERSONAL (WWW.MEMORIAPERSONAL.EU)

La investigació sobre la memòria personal als territoris de parla catalana és un projecte cabdal de la història i la cultura dels Països Catalans, i tots els estudis presentats en aquest dossier en són una mostra excel·lent. Aquest àmbit de recerca es troba en pujança a Europa, i Catalunya és un dels territoris coneguts amb una major riquesa documental. Cal, doncs, posar Catalunya al nivell dels homòlegs italians, francesos i anglesos, i aconseguir la visibilitat a la xarxa de totes aquestes investigacions patrimonials, per ultrapassar el nucli universitari on es desenvolupen i fer-les arribar als investigadors d'arreu, als centres d'estudis locals, nacionals o internacionals i, en general, a tots els ciutadans.

La missió d'aquest projecte web és aplegar totes les recerques actuals en un portal únic que afegeixi valor als projectes en xarxa ja existents gràcies a la seva voluntat de treballar col·laborativament amb investigadors, centres d'estudis i universitats del país. El portal s'alimenta d'una base de dades informativa i documental de llibres de memòries personals conservats en arxius o biblioteques privats i públics. S'actualitza permanentment i inclou, a més de les dades informatives

de cada document, el text digitalitzat, en cas de disposar-ne. En l'inventari, sempre obert a noves aportacions, han participat nombrosos investigadors, que han treballat a partir d'uns criteris comuns consensuats entre diverses universitats, els mateixos que es facilitaran a tots els investigadors individuals o de centres d'estudis locals que s'afegeixin al projecte els propers mesos, en qualitat de col·laboradors directes.

L'objectiu del projecte web ha estat el desenvolupament d'un gestor de continguts, flexible i escalable, i una interfície web multilingüe, amb un disseny orientat a l'usuari. Des de la interfície pública es pot accedir molt intuïtivament als continguts generals del projecte i als específics de cada document, amb una informació associada molt completa i interrelacionable mitjançant l'ús de paraules clau i de categories. La cerca simple i avançada, la sindicació i els formularis d'incorporació de nova informació i documentació per als col·laboradors completen les funcionalitats principals, que s'aniran adaptant, en fases successives, a noves necessitats. L'Arxiu de la memòria personal compta inicialment amb la participació d'investigadors i grups de recerca de les universitats catalanes. El portal ha estat elaborat conjuntament per la UAB (Grup Manuscrits i Biblioteca d'Humanitats) i la UOC i gaudeix del suport dels centres d'estudis locals i comarcals (a través de l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana), bàsic per a la cohesió i unitat de la recerca territorial. Es podrà consultar, en obert, a partir del mes de setembre de 2011.

ressenyas

J. PEYTAVÍ DEIXONA
**Antroponímia,
 poblament i
 immigració a la
 Catalunya
 moderna.**

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010, 895 p. + 1 CD-ROM. Col. Treballs de l'Oficina d'Onomàstica, XX

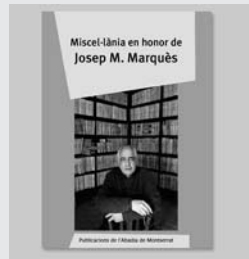
La constatació que una bona part dels noms de família censats als fogatges dels històrics comtats del Rosselló i la Cerdanya dels anys 1497 i 1553 no són presents un segle o un segle i mig més tard, va constituir un dels factors explicatius de la recerca doctoral de l'historiador nord-català Joan Peytaví. D'aquesta manera i parafrasejant l'autor, un dels objectius d'aquest treball consisteix a «estudiar un tros de la història d'un país a través del cognom de la seva gent».

El llibre, una adaptació de la tesi doctoral, s'estructura en vuit capítols. En el primer apartat s'emmarca el context de la zona objecte d'anàlisi des del punt de vista geogràfic, històric i lingüístic (disciplines que, tot sigui dit de passada, l'autor domina amb escreix). Un segon capítol exposa la metodologia de treball, així com les font documentals emprades, pilar fonamental de l'estudi. Pel que fa al tercer, quart, cinquè i sisè capítols, s'hi aprofundeix en els moviments migratoris per passar a detallar-ne els efectes sobre la distribució geogràfica i l'arrelament dels diferents patrònims a la zona nord-catalana. La publicació conclou amb un acurat i interessantíssim llistat de les fonts tant primàries com secundàries emprades. Igualment cal destacar que acompanya al llibre un CD-ROM on el lector trobarà uns valuosos llistats generals dels cognoms dels més de 95.000 cònjuges casats a la Catalunya del Nord entre 1737 i 1790.

No és aquesta la primera publicació de Peytaví. En aquest sentit, el treball no ha estat una sorpresa, sinó la confirmació del seu rigor i la seva meticulositat com a investigador. Sens dubte, el fet que en el decurs de l'obra s'entremesclin temàtiques tan interessants com immigracions occitanes, arrelament i distribució geogràfica dels llinatges, evolució fonètica dels patrònims i història de la Catalunya del Nord, fa que sigui lectura obligada per als historiadors de les dues bandes de l'Albera, els filòlegs i els genealogistes, així com per a qualsevol persona interessada en el passat dels antics comtats del Rosselló i la Cerdanya.

ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS

Dra. en Història. Graduada superior en Arxivística i Gestió Documental

N. FIGUERAS i P. VILA
 (eds.)
**Miscel·lània en
 honor de Josep M.
 Marquès**

Girona: Dip. de Girona, Patronat Francesc Eiximenis / Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, 687 p. Biobibliografia de J. Bada. Bibliografia d'I. Juncosa.

El 25 de gener de 2011 es presentà a Girona aquesta obra col·lectiva gestada en els tres anys anteriors, amb el propòsit d'homenatjar el malaguanyat historiador i arxiver diocesà Josep M. Marquès i Planagumà (1939-2007). La iniciativa –que Marquès conegué però no va poder veure editada– va sorgir d'investigadors dels centres d'estudis de Girona, agrupats en el Patronat Eiximenis, en conèixer el seu estat de salut i voler reconèixer el seu treball, ingent i incansable, en l'àmbit documental (també digital).

Les temàtiques de la seixantena llarga d'aportacions tenen a veure amb les que mossèn Marquès va treballar al llarg de la seva trajectòria com a historiador, arxiver, professor de teologia, etcètera, els seus múltiples interessos i les diverses orientacions de la seva recerca. Abracen des de les ciències religioses fins als estudis d'història cultural, i tracten aspectes històrics, biogràfics o d'edició de textos, com també nombroses qüestions d'art i patrimoni, en diversos períodes (medieval, modern, contemporani). Molts dels estudis aplegats es vinculen al paper que han tingut al llarg de la història (gironina o catalana) personatges i institucions de l'Església, realitat transcendent en què els fidels «creuen» i també «constel·lació de grups i moviments en interacció permanent, descriptible i que cal descriure», com li agradava dir a l'historiador Marquès. L'Església dins la societat, l'Església protagonitzada per les persones i les comunitats.

El volum –extens i curiosament editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat– s'enriqueix amb una bibliografia completa de J. M. Marquès a càrrec d'Isabel Juncosa (que no oblidava els articles de premsa) i amb una biobibliografia comentada, a càrrec del també sacerdot, historiador i amic Joan Bada. Un recull fotogràfic acosta moments diversos de la vida personal i professional del personatge. Homenatge intel·lectual, doncs, per mitjà d'un llarg conjunt d'aportacions, que fan novament present una persona que fou exigent amb tots, començant per ell mateix.

NARCÍS FIGUERAS CAPDEVILA

Universitat Oberta de Catalunya. Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

M. GÜELL

La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona

Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver, 2011, 257 p.

S.-J. ROVIRA i GÓMEZ Tarragona a la Guerra del Francès (1808-1813)

Tarragona: Servei d'Arxiu i Documentació Municipal, 2011, 151 p.

N. SAUCH CRUZ (ed.) La Guerra del Francès als territoris de parla catalana

Catarroja: Afers; Institut Ramon Muntaner; Ajuntament del Bruc, 2011, 562 p., 31 €

La ciutat de Tarragona ha organitzat aquest any 2011 un seguit d'actes per tal de recordar i reflexionar sobre els efectes de la guerra del Francès a la ciutat amb el títol "1811: Tarragona assetjada". És en aquest marc que cal inserir les dues publicacions que tot seguit ressenyem breument.

L'historiador Manuel Güell, seguint amb la seva línia de recerca detallada i especialment interessada pels temes bèl·lics, ha realitzat una recerca exhaustiva sobre el sotrac demogràfic que va comportar la guerra del Francès al camp de Tarragona. Un immens treball d'arxiu ha permès a l'autor fer una radiografia demogràfica del període 1801-1820 i situar amb pèls i senyals l'impacte de la guerra, en tots i cada un dels 40 municipis del camp tarragoní. Segons l'autor, el sotrac demogràfic dels anys de la guerra del Francès vindria provocat per una crisi de mortalitat causada per "la invasió militar de les tropes franceses que va provocar la concentració i dispersió de considerables masses humanes i va afavorir el brot epidèmic de febres tifoides; també va provocar una fam generalitzada per la destrucció o confiscació de collites". Estem davant d'una recerca i d'un llibre que, un cop passats els actes del bicentenari de l'efemèride, deixaran petjada i contribuiran a millorar el nostre coneixement d'aquest fet cabdal que marca l'inici de la nostra història contemporània.

L'historiador Salvador-J. Rovira Gómez, professor de la URV, presenta una acurada obra de síntesi i divulgació sobre la guerra del Francès a Tarragona, el núm.6 de l'excel·lent col·lecció "Quaderns de l'Arxiu" editada per l'Arxiu Municipal de Tarragona. El text s'estructura en tres apartats, dos dedicats a la guerra: "Guerres napoleòniques i règim insurreccional a Tarragona" i "Contribució a la guerra, el setge i l'assalt", i un tercer a la incidència en la memòria de la ciutat d'aquests fets: "Del règim napoleònic a la recuperació i les commemoracions posteriors". Cada un d'aquests textos acompanya una àmplia selecció de documents (escrits, plànols, dibuixos,...) que es serveixen als arxius de la ciutat, alguns dels quals es donen a conèixer públicament en aquesta edició.

RAMON ARNABAT. Grup ISOCAC-URV

Arran del bicentenari de l'inici de la Guerra del Francès l'any 2008, l'Institut Ramon Muntaner es va implicar en la seva commemoració i celebrà, entre altres activitats, una jornada al Bruc dedicada als diferents territoris de parla catalana, les actes de la qual s'han publicat en aquest volum.

Els estudis presentats a la jornada s'estructuraren en tres àmbits diferenciats, que s'han mantingut en les actes. El primer es dedica a la dominació francesa dels territoris de parla catalana, amb una ponència de Maties Ramisa que, sota el mateix títol, emmarca comunicacions que tracten diferents aspectes, especialment militars i demogràfics, d'aquesta dominació en territoris com ara el Penedès, el Camp de Tarragona o la comarca de la Selva. El segon àmbit, dedicat a la resistència a l'ocupació napoleònica, compta amb una ponència d'Antoni Moliner sobre la Junta Superior de Catalunya i els setges de Girona i Tarragona. Les comunicacions d'aquest àmbit tenen el valor afegit que no només es dediquen a analitzar els aspectes bèl·lics de la resistència, com les reaccions armades de Vilafranca del Penedès, Tortosa, el Prat del Llobregat i el Bruc, sinó també els culturals; així, s'estudia el sorgiment de cançons i llegendes contra l'ocupació francesa.

La ponència de Jesús Millan dedicada a l'espai social de la política als territoris de parla catalana arran de la Guerra del Francès obre l'últim àmbit, dedicat a les conseqüències del conflicte. Com en els apartats anteriors, les comunicacions d'aquest àmbit giren al voltant de diferents disciplines historiogràfiques (demografia, història política, historiografia, etc.) des de múltiples àmbits geogràfics, com ara Lleida, el Maresme, Olesa de Montserrat, el Montsià i Palafrugell, entre altres, per donar una àmplia visió tant temàtica com territorial de la qüestió. Aquestes actes es completen amb els textos del cicle de conferències «Guerra i municipis», també organitzat per l'IRM, que es va dur a terme el mateix 2008. Aquestes aportacions mostren aspectes més generals del conflicte.

PINEDA VAQUER FERRANDO

Tècnica de Documentació de l'Institut Ramon Muntaner

1

2

5

8

11

12

14

16

DE trianovetats)

V. LEÓN NAVARRO
Lluita pel control de l'educació valenciana al segle XVIII. Jesuïtes, escolapis i il·lustrats

Gandia: CEIC Alfons el Vell, 2010. 308 p., 15 €

Aquest llibre pretén mostrar una visió succinta de les diferents òptiques que mantingueren jesuïtes, escolapis i il·lustrats valencians sobre l'educació i el seu desenvolupament a l'època moderna; no tan sols sobre el procés d'Instrucció escolar, sinó també sobre la cosmovisió que cada grup representava. L'obra presenta alguns problemes històrics relacionats amb el País Valencià des de la fundació de la Companyia de Jesús fins a la primera dècada del segle XIX i dedica una atenció preferent al segle XVIII, en què es produí el punt àlgid de la polèmica entre els jesuïtes, la universitat valenciana i els escolapis.

J. A. PLANES I BALL
La sotsvegueria del Lluçanès (1611-1716)

Sant Vicenç de Castellet: Farell Edicions, 2010. 127 p., 17 €

El 1611, després d'anys de reivindicacions, es creà la sotsvegueria del Lluçanès, que entrà sota jurisdicció reial i s'alliberà així de l'opressió senyorial. L'autor descriu el procés de creació d'aquesta divisió administrativa, el seu funcionament durant més de cent anys i la posterior desaparició amb el Decret de Nova Planta. A més d'aquest repàs de la història del Lluçanès, també s'hi pot trobar una descripció dels personatges més coneguts de la sotsvegueria, com ara Perot Rocaguinarda, i un estudi sobre la població a l'època moderna, amb una atenció especial a la immigració occitana.

J. AULADELL I SERRABOGUNYÀ; D. MIQUEL (ed.)
La desamortització del monestir de Sant Cugat del Vallès

St. Cugat del Vallès: Grup d'Estudis Locals de St. Cugat del Vallès, 2010. 247 p., 15 €

Amb motiu dels 175 anys de la desamortització del monestir de Sant Cugat es publica aquesta recerca inèdita de Joan Auladell. L'estudi comença amb el primer intent de desamortització del monestir durant el Trienni Liberal, que no fou definitiva fins l'any 1835, quan se suprimí i es declarà finca nacional per subhastar. En aquell moment, les possessions del monestir passaren a ser tutelades per l'Administració pública, que finalment les cedí a l'Ajuntament de Sant Cugat. També cal destacar que aquesta monografia es complementa amb una nota biogràfica de l'autor, conegut erudit local santcugatenc.

R. MIARNAU POMÉS et al.
Els treballadors de la fàbrica J. Trepap.

Tàrraga: Ajuntament de Tàrraga; Museu Comarcal de l'Urgell; Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, 2010. 249 p., 25 €

La fàbrica de maquinària agrícola J. Trepap de Tàrraga fou un dels principals motors econòmics de la comarca de l'Urgell durant bona part del segle XX. Aquesta monografia analitza, principalment a través de l'estudi de les fonts orals, diferents aspectes relacionats amb la feina que es feia en aquesta fàbrica i amb els seus treballadors, des dels orígens de l'empresa fins al tancament. Així, hi podem trobar quines categories laborals hi havia o com eren les relacions humanes entre els treballadors, a més d'altres qüestions com ara l'economat i el sindicat vertical.

E. PEREA SIMÓN
Historiografia religiosa de l'arxidiòcesi de Tarragona (1606-2007). L'estat de la qüestió

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010. 206 p., 18 €

L'arxidiòcesi de Tarragona disposa d'una àmplia historiografia religiosa que es remunta a principis del segle XVII. En aquest volum, Eugeni Perea duu a terme un estudi exhaustiu d'aquesta branca historiogràfica en l'àmbit arxidiocesà tarragoní. En primer lloc analitza les publicacions ressenyades, les entitats editores i impremtes i la seva procedència geogràfica, com també la dels autors referenciats. Després d'aquesta introducció analítica, el volum recull un amplíssim repertori, amb més de dues mil cinc-cents fitxes bibliogràfiques, classificades en quaranta camps temàtics per facilitar-ne la consulta.

J. SALORD
La il·lustració a Menorca

Palma de Mallorca:
Documenta Balear, 2010.
68 p., 6 €

De tots els territoris de parla catalana, l'illa de Menorca fou un de les més dinàmics culturalment parlant durant el segle XVIII. El grup il·lustrat menorquí, que abasta tres generacions, s'erigí com un renovador del panorama cultural de l'illa, seguint els paràmetres europeus de l'època. D'aquest grup, l'autor destaca la tasca de la Societat Maonesa, fundada el 1778; l'auge del teatre menorquí, amb les versions de clàssics vuitcentistes com Molière i Goldoni per part de Vicenç Albertí, i el naixement d'una historiografia pròpiament menorquina, amb Joan Ramis com a principal autor.

J. ROCA
La indústria mallorquina durant el franquisme (1939-1975)

Palma de Mallorca:
Documenta Balear, 2010.
68 p., 6 €

Les restriccions econòmiques dels anys quaranta i cinquanta, vinculades a l'intervencionisme estatal i l'autarquia del primer franquisme, suposaren una important frenada a la indústria mallorquina, que fins la Guerra Civil havia destacat pel seu dinamisme. Aquesta monografia mostra com aquestes circumstàncies, juntament amb el desenvolupament del turisme –estatal i internacional– a Mallorca, a partir sobretot dels anys seixanta, provocaren una progressiva desindustrialització de l'illa, l'economia de la qual començà una terciarització que encara la caracteritza avui dia.

J. VIDAL FRANQUET
El pintor de la ciutat (Tortosa, segles XIV-XV)

Valls: Cossetània Editors,
2010. 269 p., 26 €

Durant la baixa edat mitjana, la ciutat de Tortosa comptà amb el càrrec de pintor de la ciutat, que recaigué sobre artistes gòtics de la talla de Pere Cardona i Lluís Montoliu, entre altres. Aquesta monografia estudia qui van ser aquests pintors, la seva procedència, les obres que van dur a terme durant l'exercici del càrrec i quines eren les seves condicions laborals, comparant-les amb les del mateix càrrec a la ciutat de Barcelona. L'autor també inclou la transcripció de més de cinc-centes referències documentals relacionades amb la figura del pintor de la ciutat de Tortosa durant aquest període.

P. PASCUAL I DOMÈNECH; M. PUIG I GUBERN
La roda de la fortuna

Igualada: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada,
2011. 239 p., 26 €

Els Carles foren una important família igualadina de manufacturadors que visqué el seu punt àlgid els segles XVIII i XIX. En aquesta monografia es fa un repàs de la trajectòria d'aquest llinatge, analitzant-ne els inicis com a blanquers, l'ascensió social i econòmica a través d'operacions especulatives, com els va afectar la crisi de l'Antic Règim, la incorporació a la nova societat industrial a principis del segle XIX i la posterior fallida econòmica arran de la crisi tèxtil d'Igualada a finals del mateix segle. L'anàlisi es complementa amb un exhaustiu estudi genealògic de la família.

M. L. RETUERTA JIMÉNEZ
La fam de terra dels fabricants de Barcelona

Sant Feliu de Llobregat:
Edicions del Llobregat,
2010. 278 p., 23 €

El Baix Llobregat del segle XVIII va ser un territori especialment cobejat pels barcelonins enriquits a través del comerç i la protoindústria tèxtil, que van veure en la terra una manera de diversificar les inversions i una via per mostrar riquesa i rang. El cas d'Erasme de Gònima a Sant Feliu de Llobregat, on aprofità la manca d'acumulació de capital dels pagesos benestants locals i els complexos mecanismes hereditaris per aconseguir grans propietats, n'és un paradigma. El llibre analitza aquest fenomen i altres que hi estan estretament relacionats, com les inversions en el regadiu.

142

Consell de redacció: Victòria Almuni, Joan Busqueta, David Cao, Josep Casanovas, Narcís Figueras, Antoni Gavaldà, Oriol Granados, Oscar Jané, M. Carme Jiménez, Marina Miquel, Conxita Mir, Vicent Olmos, Lourdes Plans, Joan Peytaví, Joaquim M. Puigvert, Mercè Renom, Pedro Rújula, Enric Saguer, Sebastià Serra, Carles Santacana, Gemma Tribó, Carles Vicente, Francesc Viso.

1 Agenda

- **Jornada d'estudi.** Estat de la recerca històrica a l'entorn de la Guerra de Successió a Manresa i el Bages
MANRESA, 2 DE JULIOL
AJUNTAMENT DE MANRESA, MUSEU COMARCAL DE MANRESA, ARXIU COMARCAL DEL BAGES, CENTRE D'ESTUDIS DEL BAGES I AMICS DE LA SEU DE MANRESA
- **Exposició «14 d'abril: els anhels del poble»**
LLEIDA, FINS AL 18 DE JULIOL
INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCs
- **II Jornada Cultural Coneix la Terreta**
ESPLUGA DE SERRA, 6 D'AGOST
ASSOCIACIÓ CULTURAL DE LA TERRETA I CENTRE D'ESTUDIS RIBAGORÇANS
- **Exposició «La Guerra del Francès a les comarques gironines, 1808-1814»**
GIRONA, FINS AL 31 D'AGOST
PATRONAT FRANCESC EIXIMENIS
- **Jornada «Les comptabilitats agràries com a font històrica»**
GIRONA, 17 DE SETEMBRE DE 2011
ASSOCIACIÓ D'HISTÒRIA RURAL DE LES COMARQUES GIRONINES, CENTRE DE RECERCA D'HISTÒRIA RURAL I UNIVERSITAT DE GIRONA

- **Cultura Viva 2011.** La recerca etnològica a Catalunya. Jornada de presentació de recerques etnològiques sobre les comarques de Lleida i del Pirineu
ESTERRI D'ÀNEU, 4 D'OCTUBRE
ECOMUSEU DE LES VALLS D'ÀNEU, MUSEU COMARCAL DE CERVERA, MUSEU COMARCAL DE L'URGELL-TÀRREGA I CENTRE DE PROMOCIÓ DE LA CULTURA POPULAR I TRADICIONAL CATALANA
- **V Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme**
VILASSAR DE DALT, 5 D'OCTUBRE
GRUP DE RECERCA LA FILFERRADA, MUSEU ARXIU DE VILASSAR DE DALT, ARXIU COMARCAL DEL MARESME I INSTITUT RAMON MUNTANER
- **XXI Trobada Cultural del Matarranya**
FABARA, DEL 15 AL 30 D'OCTUBRE
ASSOCIACIÓ CULTURAL DEL MATARRANYA
- **Jornades d'Arqueologia del Penedès - 2011**
VILAFRANCA DEL PENEDÈS, 21 I 22 D'OCTUBRE
INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS, VINSEU, MUSEU D'ARQUEOLOGIA DE CATALUNYA-OLÈRDOLA, MUSEU ARQUEOLÒGIC DEL VENDRELL, GRUP D'ESTUDIS SITGETANS I AJUNTAMENT DEL VENDRELL

- **Actes de celebració del 725è. Aniversari de la Carta de Poblament de la Vilella Alta**
LA VILELLA ALTA, DEL 15 AL 30 D'OCTUBRE
AJUNTAMENT DE LA VILELLA ALTA I CENTRE D'ESTUDIS DE LA VILELLA ALTA
- **VI Trobada d'Estudi per a la Preservació del Patrimoni de Pedra en Sec**
VILAFRANCA DEL MAESTRAT, 21, 22 I 23 D'OCTUBRE
ASSOCIACIÓ CULTURAL TOTA PEDRA FA PARET, MUSEU DE LA PEDRA EN SEC DE VILAFRANCA, COORDINADORA D'ENTITATS PER LA PEDRA SECA, UNIVERSITAT JAUME I I AJUNTAMENT DE VILAFRANCA DEL MAESTRAT
- **VIII Trobada d'Estudiosos de la Comarca de les Garrigues**
L'ALBI, 29 D'OCTUBRE
ORGANITZA: CONSELL COMARCAL DE LES GARRIGUES, CENTRE D'ESTUDIS DE LES GARRIGUES I AJUNTAMENT DE L'ALBI
Congrés Internacional « Construcció i projecció de la memòria personal a l'Europa moderna »
10-12 DE NOVEMBRE DE 2011.
ORGANITZA: UAB-UDG-UNIV. TOLOSA-LO MIRALH-IEC-CASA VELÁZQUEZ. LLOC: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: MÉS INFORMACIÓ A:
[HTTP://MEMORIAPERSONAL.WORDPRESS.COM](http://MEMORIAPERSONAL.WORDPRESS.COM)

2 Noticiari

VII Col·loqui d'Estudis Transpirinencs. «Els Pirineus visitats»

Els dies 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre se celebrarà a Salardú (la Val d'Aran) el VII Col·loqui d'Estudis Transpirinencs, organitzat pel Consell General d'Aran, l'Archiu Istòric General d'Aran, l'Institut d'Estudis Aranesi, el Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, el Patronat Francesc Eiximenis, la Diputació de Girona, el Centre d'Estudis Ribagorçans, l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. Aquesta edició del col·loqui porta per títol «Els Pirineus visitats» i s'estructura en dos àmbits: *La descoberta dels Pirineus: dels balnearis a l'excursionisme i Els turismes de la modernitat*.

Termini de presentació de propostes de comunicació: 15 de juliol de 2011 (indicar títol i un resum de fins a 2.000 caràcters). Inscripcions fins al 25 de setembre; públic general: 60 €; membres de centres d'estudis i estudiants: 40 €. Per a més informació: pineda@irmu.org.

VIII Congrés de la CCEPC. 1960-1980. Transicions i canvis

El VIII Congrés de la CCEPC. 1960-1980. Transicions i canvis, organitzat per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, l'Institut Ramon Muntaner, el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i el Museu d'Història de Catalunya, es durà a terme a Barcelona i a Cornellà els dies 10, 11 i 12 de novembre i s'estructurarà en tres àmbits temàtics: *Ideologia, cultura i identitats; Moviments socials, i Associacionisme i sociabilitat*. Per participar al congrés amb una comunicació cal presentar-ne el títol i un resum de mil caràcters abans del 15 de juliol. Preu inscripció general: 50 € (amb actes) i 40 € (sense actes). Inscripció per a socis dels centres d'estudis, membres de l'IEC i comunicants: 30 € (amb actes) i 20 € (sense actes). Més informació: www.ccepc.org

Les publicacions dels centres d'estudis, presents a la nova llibreria del Museu d'Història de Catalunya gestionada pel Grup Bestiari. Quan es va iniciar el projecte de venda de publicacions dels centres d'estudis per Internet, l'Institut Ramon Muntaner i el Grup Bestiari van arribar a un acord de col·laboració per tal que les publicacions dels centres es venguessin a través del seu portal (bestiari.net), on ja es dedicava un apartat especial a les publicacions locals. Ara que el Grup Bestiari gestionarà la Llibreria del Museu d'Història de Catalunya, s'han mostrat molt interessats que hi hagi una presència de les publicacions editades des dels centres d'estudis que formen part del projecte. Aquesta via obre una nova oportunitat de donar a conèixer i posar a l'abast del públic d'aquestes publicacions.

Patronat format per:

Amb el suport de:

